

גיטין דף פב

גט מאהבה

מחלוקת ר"א וחכמים אם אפשר לגרש "חוץ מפלוני".

המהר"ם לובלין (שו"ת סי' קכג) דן בנושא שקשור לסוגייתנו. עסקנו בכך ביבמות דף צ"ד, ונחזור ונשנה פרק זה כאן.

המהר"ם העיר שמעולם היה תמוה בעיניו איך שייך לגרש מתוך אהבה. הרי התורה מדברת על אדם שמגרש את אשתו מתוך שנאה ומתוך שלא מצאה חן בעיניו. היכן מצינו גירושין במצב של אהבה, כגון חולה שאינו רוצה שאשתו תזדקק לייבום, ובאופן זה הגט לא בא מתוך שנאה אלא אדרבה מתוך שדואג לה. מהיכי תיתי שגט כזה יועיל.

ומאריך המהר"ם לומר שמצא את התשובה ביבמות דף צ"ד המבארת את הפסוק "ואשה גרושה מאישה" – דאיירי שאמר לה הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם, והרי אינו מוכן מדוע אותו אדם עושה גירושין כאלה, אלא, שמגרש אותה ללא שנאה ואינו רוצה להפרד ממנה, ואינו מגרשה אלא כדי לפטרה מן הייבום. הרי לן מפסוק זה שיש גם גירושין מתוך אהבה.

ומוסיף דעולה שלכן דבר זה מחולק לשתי פרשות בתורה: יש פרשה של גט משנאה "והיה אם לא תמצא חן בעיניו", ויש פרשה של גט מאהבה שנכתב בענין דכהנים "ואשה גרושה מאישה", שאלו הם גירושין מאהבה. מסכת גיטין עוסקת בפרשה הא', ולכן לא מוזכר בה אלא גט משנאה. ואילו הפרשה השניה של גט מאהבה אינו מופיע בגיטין אלא ביבמות.

אמנם דברי המהר"ם תמוהים לכאורה. שהרי בעמוד ב' כאן אמרנו שטעמו של ר"א הוא מהפסוק "ואשה גרושה מאישה", ומשם למד שגירושין חוץ מועילים. וקשה על מהר"ם בתרתי, חדא שכתב שבמסכת גיטין לא מדברים על סוג זה, והרי לן שכן מדברים בזה. אך יותר קשה שכיון שהם שתי פרשות נפרדות, איך ר"א מוכיח מגירושין דאהבה לענין גירושין משנאה.

ומצאנו בדברי הגרי"פ פערלא על הרס"ג (עשה עג) שעמד בכך (ונקט בדברי הרס"ג כמהר"ם). וכתב ליישב דא"ה נ זהו מה שאמרו בגמ' בביאור המחלוקת בין ר"א

לרבנן - דלר"א אפשר ללמוד זה מזה, ורבנן טוענים "איסור כהונה שאני", והכוונה היא [לא כרש"י אלא] שגירושין לענין כהונה הם גירושין מאהבה, וא"א ללמוד זה מזה.

ועכ"פ מצינו מושג של גט שבא לטובת האשה, ועל פי המהר"ם דבר זה אינו חלק מפרשת גיטין הרגילה. ויש בזה עומק על פי אגדה דו"ק.

דף פג

אין משיבין את הארי אחר מיתה

אחר פטירתו של ר"א נכנסו ארבעה זקנים להשיב על דבריו. ואמר רבי יהושע "אין משיבין את הארי אחר מיתה". ופירש רש"י שאם היה קיים שמה יחזיר לכם תשובה.

ובהלכה מצינו שמושג זה תלוי לפי העניין:

בשו"ת מהרי"ק החדשות (סי' מט) דן בחומרא שיש בהלכות נידה, שאשה צריכה להמתין חמשה ימים קודם שמתחילה לספור ז' נקיים. וכתב שכך נהגו באשכנז ע"פ ראשונים. ויש מי ששאל על כך קושיות, ורצה לדחות שיטה זו מהלכה. והמהר"ק תוקף אותו דאין משיבין את הארי אחר מיתה, ובודאי שהראשונים ידעו קושיות אלה, ובכל אופן אמרו מה שאמרו.

ומצד שני כשלא מדובר בחומרא, אלא בקולא, או שיש שתי שיטות, הרי אע"פ שאומרים אין משיבין את הארי אחר מיתה, מ"מ ודאי שצריכים לפסוק הלכה.

וכך כותב הגר"מ פיינשטיין בתשובה (אג"מ או"ח ח"ד סי' ט), כאשר נשאל ע"י האדמו"ר מחב"ד מדוע אינו מניח תפילין של ר"ת. והשיב שברוסיה היה מניח תפילין של ר"ת, אבל בארה"ב אין לו סופר שיכול לעשות לו תפילין כדבעי. ותפילין דר"ת שהיא חומרא בעלמא מניחים רק אם הם עשויים כראוי. ובתוך דבריו מביא דין ודברים לגבי איך לכתוב את התפילין ואומר שאע"פ שיש שיטות שאומרות אחרת, והם מדורות קדמונים, ואין משיבין את הארי אחר מיתה, זה נכון לגבי כך שודאי ששיטה זו היא תורה, ובמתיבתא דרבינו לומדים שיטה זו, אך הלכה למעשה אין לדין אלא מה שענינו רואות, ומוכיח כן מגוף סוגייתנו, שאף

שאמר רבי יהושע אין משיבין את הארי לאחר מיתה, למעשה חלק עליו רבי יהושע ולא קיבל את שיטת ר"א.

והדברים מתאימים למה שהבאנו בשיעורים קודמים מרבי צדוק הכהן (דובר צדק עירובין אות ח) שמצד אחד אנו יודעים שאלו ואלו דברי אלקים חיים, ומצד שני הלכה למעשה כשיטה אחת, ואיך מיישבים הכל יחד. אלא למעלה בשמיים יש ע' פנים לתורה ויתכן שני דברים הפכיים שהכל אמת. אך כאן בעוה"ז צריך לדעת כיצד לנהוג, ומוכרחים לפסוק הלכה ולבחור אחת מהשיטות. והן הן דברי רבי משה, דבמתיבתא דרקיעא מצטמים שיטה זו, אך אם כאן בעולם הזה אם יש לנו קושיות חזקות על שיטה מסוימת אין לדיין אלא מה שענינו רואות.

[ואגב, בסיום התשובה כותב שלאחר שהודיעו לו שאתה שולח סופר יר"ש מומחה שיכתוב לי תפילין דר"ת כפי שרבי משה סובר, הרי שישמח להניח. ושמעתי מרבי מרדכי טנדלר נכדו של רבי משה ששימש אותו, שפעם אחת בבואו לבית סבו, היה שם אדם שהמתין ליד הבית והוא היה הסופר שנשלח ע"י הרבי מחב"ד, ומאותו זמן הניח תפילין דר"ת.]

דף פד

על מנת שתעלי לרקיע

כשהבעל מגרש על תנאי שלא ניתן לקיים, אינו גט לרבנן.

ונעיר ג' הערות:

(א) התוס' מביאים שבגמ' ב"מ (צד, א) איתא שאם קיימה את התנאי הגט קיים, וקשה כיצד ניתן לעלות לרקיע, ותירצו - ע"י שם.

הגרעק"א בגליון הש"ס מציין לדברי התוס' בחגיגה (יד, ב ד"ה נכנסו לפרדס) שאותם תנאים שנכנסו לפרדס - היה זה ע"י שם, ולא עלו למעלה ממש אלא היה נראה להם כמו שעלו וכן פירש בערוך (ערך אבן), המציין בערוך בפנים יראה שהכוונה היא שהצליחו דרך אמירת שם להביא את מחשבתם למקום שנקרא פרדס, אך בגופם לא עלו לשם.

ויש להבין מה כוונת הגרעק"א לציין, האם לומר שכשם ששם עלו במחשבה, כך בסוגיין תוכל האשה לקיים התנאי ע"י עלייה במחשבה. או שהכוונה לומר להיפך

שכאן היא תצטרך לעלות בפועל ע"י שם. ובמשאת המלך של הגרש"מ דיסקין הבין כדרך הב' שהגרעק"א בא לומר שיש שני דברים שעושים ע"י שם, או להעלות את המחשבה או להעלות את הגוף.

(ב) בגליון הש"ס לרבי יוסף ענגיל הביא שבתוספתא (פרק ה) יש תוספת: "על מנת שתפרחי באוויר". ומקשה שהרי שפיר ניתן לעשות כן, כמובא במדרש שאלכסנדר מוקדון ישב על נשר והצליח לגרום לו לקחת אותו באויר, וכן יש כדור פורח ("לופט באללון") מה שהיה בזמנו, וה"ה למטוס בימינו). ומתרץ שכשהבעל אומר כזה תנאי הכוונה שתפרח מעצמה כמו ציפור, ללא סיוע מכשירים וכדומה.

(ג) בעל הפנים מאירות כתב ספר בשם 'מאורי אש' עה"ת ומגילות, ויש בו חלק שנקרא 'כתנות אור', ובפרשת ניצבים הוא כותב לפרש את הפסוק "לא בשמים ולא מעבר לים", והיינו שהתורה ניתנה לנו בברית ובתנאי, אך אם התורה בשמים או מעבר לים אי אפשר לקיים את התנאי וא"כ הברית בטלה, כמבואר בסוגייתנו. ועל כן אומרת התורה שלא מעבר לים היא ולא בשמים היא, והתנאי ניתן לקיים, וממילא גם הברית עצמה קיימת. ונפלא.

דף פה

שלוש לשונות בגט

בנוסח הגט מופיעות ג' לשונות לתיאור הגט: ספר תירוכין, אגרת שבוקין, גט פיטורין. וצ"ב מה ענין ג' לשונות אלה.

ויש דיון בראשונים הם באמת נצרכים כל ג' לשונות אלה.

בתשב"ץ (ח"א סי' כ) כתב שג' הלשונות אינם בדוקא אלא "שלשון חכמים משולשין הם, כדאמרינן במנחות 'מגל זו מגל זו, שבת זו שבת זו, ובשקלים תרום תרום תרום'". והיינו שחוזרים ג' פעמים להדגשת הענין.

מאידך מצינו ראשונים ואחרונים שנקטו שאותם ג' לשונות נצרכים. אחד מהם הוא הר"ש מקינון שהובא בשלטי גבורים על המרדכי (סי' תמה), ומבאר שלשונות שבוקין תירוכין ופיטורין מתייחסים לשלושה שלבים שונים בגירושין. "שבוקין" - הוא כשאדם מחליט לגרש את אשתו מהסיבות המבוארות בסוף

מחשבת קצרה על הדף

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

המסכת. "פטורין" – היינו שמגרש אותה ללא תנאי.
"תירוכין" – היינו שיוצאת מביתו והולכת לבית אביה.

בתפארת ישראל במשניות מבאר שג' הלשונות באים כנגד ג' חיובי בעל לאשתו – שאר כסות ועונה, וכנגד הפקעת ג' החיובים באים ג' הלשונות.

מהלך דומה אומר הקול אליהו (פרשת כי תצא) שהג' לשונות הם כנגד ג' חלקים בנישואין: א) תירוכין – כנגד האישות עצמה. ב) פטורין – שהוא נפטר ממה שחייב לה בשאר כסות ועונה. ג) שבוקין – כנגד מה שהיא כבר לא חייבת בשעבודי האשה לבעלה. והם רמוזים בג' הלשונות בפסוק: "וכתב לה ספר כריתות" כנגד האישות. "ושלחה מביתו" שאינה מחויבת ומשועבדת לו. "ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר" שכבר אינו חייב לה כלום אלא הבעל השני יתחייב לה.

יש מאמר של הרמ"מ כשר במאסף 'נועם' (כרך ט מאמר א), ושם מאריך בענין ג' הלשונות בגט. ובתוך הדברים רוצה לומר שללא לשונות אלה, הגט פסול. והביא מגדולי הדור לחלוק עליו. והרב זוין נכנס בעובי הקורה, ושלח את השאלה לרבי יצחק הוטנר ורבי משה פיינשטיין וכתבו את דעתם דלא כהרב כשר. והרב כשר השיב על דבריהם עיי"ש.

ונציין מתוך דבריו נקודה מענינת: יש בידינו ג' תרגומים על התורה – אונקלוס, התרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל, תרגום ירושלמי. וראה זה פלא ששלוש הלשונות של הגט הם שלושה אופני התרגום של הפסוק "וכתב לה ספר כריתות". וכדלהלן:

בתרגום אונקלוס מתרגם: גט פיטורין. יונתן מתרגם: ספר תירוכין. ירושלמי מתרגם: אגרת שבוקין. הרי לנו שיש בארמית שלושה תרגומים שונים למונח שמופיע בתורה, ויתכן שעל כן קבעו חז"ל את שלוש הלשונות הללו בגט, שכדי שיהיה ידיים מוכיחות בגט, זקוקים אנו לכתוב את כל אופני התרגום. כך רוצה להציע הרמ"מ כשר. ע"ש באורך.

למדנו במסכת מגילה (טו, א) שאסתר המלכה שלחה למרדכי 'כאשר אבדתי אבדתי' – כאשר אבדתי מבית אבא כן אובד ממך, שעכשיו הולכת לאחשורוש ברצון, ונאסרת למרדכי בעלה. ומקשים התוס' (שם ד"ה כך) מדוע מרדכי לא נתן גט לאסתר ובכך תוכל אחרי כן לחזור אליו. ותירצו שכל מעשה הגט הוא ע"פ עדים והיה ירא פן יתפרסם הדבר למלכות. הרשב"א על אתר אינו מסכים לתירוץ זה, דאכתי היה יכול מרדכי לכתוב לה גט בכתב ידו שהוא כשר מדאורייתא, כצבואר במשנתנו, ובכך יציל אותה מלעבור באיסור עריות החמור ולא היתה נאסרת עליו. ועל כן מסיק הרשב"א "אלא שדברי אגדה הן ואין משיבין עליהן".

הנוב"י (יו"ד מהדו"ת סי' קסא) מיישב קושיית הרשב"א, דאין כוונת התוס' מצד הגירושין, אלא מצד מה שיחזירנה אח"כ, שאז יצטרך עדים לקידושין וחופה וזה ודאי מיפרסמא מלתא. אך ממשיך ומעיר שעדיין קשה שהיה למרדכי לגרשה לפחות כדי למעט באיסור שתעבור. (גם עיקר פירושו דחוק לכאורה בלשון התוס' שכתבו "שכל מעשה הגט הוא ע"פ עדים").

רבי מאיר שפירא מלובלין בספרו אמרי דעת (פורים) כתב לבאר מחלוקת התוס' והרשב"א באופן ברור: בעיקר דין כתב בכתב ידו ואין עליו עדים, הנה לר"מ דעדי חתימה כרתי ודאי כתב ידו מהני כמו עדים, אך לפי ר"א דעדי מסירה כרתי דעת התוס' שכתב ידו לא מועיל. ולדעת הר"ף גם ר"א מסכים שעדי חתימה כרתי אלא שמוסיף דאף עדי מסירה כרתי, וממילא כתב ידו מהני גם לר"א.

מעתה, להתוס' לשיטתם לא קשה מה ששאל הרשב"א, שהרי אנו פוסקים כר"א כמובא להלן ע"ב, ושוב לא יועיל לכתוב לה גט בכתב ידו. אבל הרשב"א הולך בשיטת הר"ף שגם לר"א מהני כתב ידו, ועל כן שפיר מקשה.

דף פז

מלאוהו בקרובים כשר

מחלקת הגמ', שאם יש הפרש בין חתימת העדים לגט כשתי שורות, פסול. אך אם מלאוהו בקרובים כשר. והביא רש"י דברי הגמ' בב"ב שמשווה את הדברים לדין המובא בסוכה דף י"ז, שאוויר בסוכה פוסל בג' טפחים ואילו סכך פסול פוסל בד' טפחים, הרי שחלל

דף פו

וכאשר אבדתי אבדתי

ג' גיטין פסולין ואם ניסת הוולד כשר וכו', כתב בכתב ידו ואין עליו עדים.

מחשבת קצרה על הדף

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

הרבה נאמר בביאור המספר הזה של 852. ועי' פני יהושע חשבון נפלא.

ויש כאן מסר חשוב לגבי הנהגת הקב"ה בעולם. אנו יודעים דכל דעביד רחמנא לטב עביד, בזה אנו מאמינים. אבל לפעמים יש לנו גילוי מובהק ומוחש של הנהגה זו. כשעם ישראל יוצא לגלות זה נראה כדבר גרוע מאד, אולם כאן מבואר שאם לא היו גולים אז, היתה מגיעה כליה גמורה ח"ו. נמצא שהגלות המוקדמת היתה הצלה גדולה שתאפשר את הגאולה בעתיד.

כיוצא בדבר, משה ביקש והתחנן להכנס לא"י, והקב"ה אמר לו "אל תוסף דבר אלי עוד". ואיתא בחז"ל שאם היה ממשיך לבקש היה נענה ונכנס. ומדוע באמת לא יכול להכנס? בספר הזוהר נכתב שמושה רבינו זה פני חמה ועם ישראל פני לבנה, וצ"ב.

וע"פ המהר"ל והגמ' שלנו הדברים פשוטים. המהר"ל אומר שאם משה היה נכנס לא"י עם ישראל לא היה הולך בגלות, כי כל מה שעושה משה רבינו קיים לעד ואין לו שינוי, אם כלל ישראל נכנס לא"י ולא גולה, יהיה בזה קיום של 'אבוד תאבדון'. הוא מוכרח אפשרות של גלות כדי שיוכזר אח"כ לגאולה. וזה מה שאומר ה' למשה "אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", שאם ייכנס לא"י יהיה בדבר חורבן עתידי לעם ישראל. וזה אולי ההביאור בזוהר, שמושה רבינו הוא פני חמה שמגלה את ה' בעולם, אבל עם ישראל הוא חשוך יותר, ואם לא תהיה להם גלות, יאבדו.

בתשעה באב בחצות היום ממעטים קצת במנהגי האבלות ויושבים על כסא, ולכאז' אדרבה הרי בתשעה באב לפנות ערב הוצת האש בהיכל. ואיתא באריז"ל שיש כאן גילוי של "כילה חמתו על עצים ואבנים", כלומר, כשיש לנו גלות ועונש, אז יש גילוי שעם ישראל נשאר וקיים ולא יאבד. בתוך הרע מתגלה מידת טובו.

דיברנו בעבר על הגמ' ביומא (נד, ב) שכאשר נכנסו אויבים לבהמ"ק מצאו את הכרובים מעורים זה בזה, ומקשה הריטב"א דהרי כשאין עושים רצונו של מקום אין הכרובים מסתכלים זה על זה, וכיצד יש חיבוק ביניהם דוקא בזמן החורבן. וביאר מו"ר הגר"מ שפירא זצ"ל שכאשר ישראל חוטאים ואין נענשים, אז אין מביטים זה בזה. אבל כאשר חוטאים ונענשים, זה גופא גילוי של החיבה והאהבה היתירה של הקב"ה לנו. בזה הוא נותן לנו תקומה.

ריק פוסל יותר מאשר דבר פסול, וכך גם עדים פסולים עדיפי שורות ריקות.

ומתאים להביא כאן מה שדיברנו בסוכה שם, והבאנו בשם הפני מנחם (האזינו תשנ"ו) שדרש לפני הבחורים קודם צאתם לימי בין הזמנים, והביא מהקוצקער "שמכאן שההולך בטל גרוע יותר מהחוטא, בשמים אין סובלים הבטלה". והביא לשון הפסוק "כי לא דבר ריק הוא מכס", ודרשו חז"ל "אם ריק הוא, מכס הוא ריק", והנה לית אתר פנוי מיניה ואפילו הרע יביא לגילוי כבודו. אבל ריקנות אינה משמשת לשום תועלת, ואינו מגיע מלמעלה אלא רק "מכס", מבני אדם. ובימי הפגרה יש לזיז מריקנות ובטלה.

ודבר זה מתחבר היטב לדברי רבי צדוק הכהן (רסיס) לילה אות לה' על הפסוק "ובאו האובדים מארץ אשור והנדחים בארץ מצרים" - מוזכרות כאן שתי גלויות, והיינו שיש שני סוגי יצה"ר. יש יצה"ר של חטאים - עבודה זרה, כעס, רציחה, השייך לאדום ואשור. ויש יצה"ר של תאוות - זנות והנאות עוה"ז, שאין כאן עשייה של רע, וזה מצרים מקום התענוגים והנאות העוה"ז.

ההולך אחר יצה"ר של אשור נקרא 'אבוד', שכן חוטא ונאבד, אך ההולך אחרי מצרים הוא 'נידח' כי בעיקר הוא לא עושה כלום. אך בהגיע זמן הגאולה, המגיעים חזרה ראשונים הם האובדים בארץ אשור, כי מי שהולך אחרי יצה"ר של אשור, יש לו מניע של עשייה, ולהפוך אותו לטוב אינו דבר כ"כ קשה. לוקחים את המנוע שלו והופכים אותו לקדושה. אך המצוי במהלך של אי עשייה והיסחפות אחרי התאוות, יותר קשה לשעבד אותו לקדושה. ולכן קודם: ובאו האובדים מארץ אשור, ורק אח"כ - והנידחים מארץ מצרים.

'ריקנות' היא דבר יותר גרוע מ'פסלות'.

דף פח-א

ונושנתם א' – הטוב שברע

חסד עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה אותם שנתיים קודם 'ונושנתם' שעולה 852, שאם היה ממתין עד אז היו עם ישראל נאבדים ח"ו ללא תקומה.

מחשבת קצרה על הדף

SHORT MACHSHAVA ON THE DAF

שהגימטריא של "אפרים ומנשה" שווה ל"ראובן ושמעון", וזאת אף שיש ביניהם הפרש של מספר אחד.

וביאור הדבר שמעתי ממו"ר רבי ישראל ספטימוס שליט"א, שהנה הפירוש "גימטריא" הוא שהמילה משתקפת דרך המספר. ומלבד הסכום שעולה מציורו הערך של האותיות השונות, יש גם משמעות לכלליות המילה, שעולה למספר אחד נוסף. זה נקרא ה"כולל". ושמעתי עוד מרבי זבולון שוורצמן שליט"א שהוסיף על כך דוגמה ממה שהתורה אומרת להלקות ארבעים מלקות, וחז"ל אומרים שהכוונה לשלושים ותשע, וביאר המהר"ל שהשלושים ותשע מביא לארבעים. וכן מצינו בספירת העומר שנאמר "תספרו חמישים יום", ובפועל סופרים מ"ט שמביאים לידי חמישים. והיינו שיש לנו את המספר של המילה וכל זה יחד מצטרף יחד לכללות וזה המספר הבא.

שוב מצאתי שרעיון זה בדיוק אומר רבי יוסף ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א-ח כלל מח), ששם בא לבאר את עניין גימטריא עם הכולל.

ומשני הרבנים הנ"ל שמעתי שבספרים אין כלל קבוע אימתי מונים גם את ה'כולל' ואימתי לא. ומשמע מתוך הדברים שגימטריא עם הכולל וגימטריא בלי הכולל - שניהם יש להם דין של גימטריא אמת, והבוחר יבחר.

אלו דברי הגמ' כאן: הגלות היא לטובת כלל ישראל, זהו החלק הטוב שמתגלה בתוך מהלך שנראה כרע, דכל דעביד רחמנא לטב עביד.

דף פח-ב

ונושנתם ב' - גימטריא עם הכולל

הגימטריא של "ונושנתם" היא 852, והקב"ה עשה צדקה עם ישראל שהגלה אותם שנתיים קודם לכן. והשאלה המתבקשת היא מדוע הוצרכו לגלות שנתיים, היה די שיגלו שנה קודם הזמן.

בהקדמת ספר לקט יושר מביא בשם רבו התרומת הדשן שמכאן יש ראייה למושג של "גימטריא עם הכולל", ועל כן אם הקב"ה היה מקדים רק שנה אחת, היה נחשב הדבר שהגיעו ל'ונושנתם' כי 851 עם הכולל עולה 852.

וכן מצינו בספרי המקובלים שהבדל של מספר אחד, אינו מעכב. דוגמה לדבר מביא החיד"א בספרו 'דבש לפי' (מערכת ג') על הפסוק "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", וכתבו גורי האר"י לפרש את הפסוק